

Відправлення дров до інших регіонів Російської імперії складало – 33% [18, с. 37].

Таким чином, поміщицькі господарства Київської губернії, володіючи великими земельними площами і необхідними для переробки сільськогосподарської сировини засобами, займали досить надійні позиції на внутрішньому і світовому продовольчому ринку. Це забезпечувало стабільність цін на внутрішньому ринку Російської імперії. Однак, низький рівень організації зовнішньої торгівлі, а також слабкість транспортно-промислової інфраструктури, обмежували прибутки та потенціал як середніх та дрібних поміщицьких господарств, так і великих експортерів аграрної продукції.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України (м. Київ) (далі – ЦДАУК). – Ф.442. – Оп.99. – Спр.243. – 547 арк.
2. Криськов А. А. Землеволодіння і землекористування в губерніях Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст.: монографія / Андрій Криськов. – Тернопіль: Астон, 2014. – 323 с.
3. Москалюк М. М. Розвиток обробної промисловості українських губерній Російської імперії в другій половині XIX – на початку XX століття [Текст]: монографія / Микола Москалюк. – Т.: ТНПУ, 2012. – 299 с.
4. Мошенський С. З. Фінансові центри України та ринок цінних паперів індустріальної епохи. – London, 2014. – 453 с.
5. ЦДАУК. – Ф.442. – Оп.1. – Спр.8144. – 293 арк.
6. Темірова Н. Помішки України 1861–1917 (соціально-економічна еволюція). – К., 2003. – 380 с.
7. Смела. Краткое статистико-экономическое описание именованных заводов графов Льва Алексеевича, Алексея, Андрея и Григория Андреевичей Бобринских в Киевской губернии, для Всероссийской выставки 1913 года в Кіеве / Сост. В. Головня. – К.: Типографія Р. К. Лубковського, 1913. – 489 с.
8. Перерва В. С. Графи Браницькі: підприємці та меценати / В. С. Перерва; Білоцерків. ін-т економіки та упр. – Біла Церква, 2010. – 270 с.
9. ЦДАУК. – Ф.442. – Оп.635. – Спр.243. – 34 арк.
10. Там само. – Ф.830. – Оп.1. – Спр.173. – 2 арк.
11. Реєнт О. П., Сердюк О. В. Сільське господарство України і світовий продовольчий ринок (1861–1914 рр.): Монографія. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2011. – 987 с.
12. Лященко П. И. История народного хозяйства СССР. Капитализм / П. И. Лященко. – Л.: Госполит. издат., 1948. – Т.2. – 738 с.
13. ЦДАУК. – Ф.830. – Оп.1. – Спр.13. – 10 арк.
14. Там само. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.121. – 30 арк.
15. Там само. – Ф.574. – Оп.1. – Спр.1837а. – 524 арк.
16. Донік О. М. Промислове підприємництво дворянства в Україні (1861–1900 рр.) // Проблеми історії України XIX – XX ст. – К.: Інститут історії України НАН України, 2006. – №12. – С.118.
17. Фаас В. В. Леса і експортна лесна торгівля Юго-Западного края. – СПб.: РТП, 1913. – 325 с.
18. Пилипенко О. Експорт лісу та продукції деревообробної промисловості з України наприкінці XIX – на початку XX ст. // Київська старовина. – 2006. – Вип.5. – С.36–41.

References

1. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy (m. Kyiv) (dali – TsDAUK) – F.442. – Op.99. – Spr.243. – 547 ark.
2. Kryskov A. A. Zemlevolodinnia i zemlekorystuvannia v huber-niakh Pravoberezhnoi Ukrainy kintsia XVIII – pochatku XX st.: monohrafiia / Andrii Kryskov. – Ternopil: Aston, 2014. – 323 s.
3. Moskaliuk M. M. Rozvytok obrobnoi promyslovosti ukraïnskykh hubernii Rosiiskoi imperii v druhii polovyni XIX – na pochatku XX stolittia [Tekst]: monohrafiia / Mykola Moskaliuk. – T.: TNPU, 2012. – 299 s.
4. Moshenskyi S. Z. Finansovi tsentry Ukrainy ta rynok tsinnykh paperyv industrialnoi epokhy. – London, 2014. – 453 s.
5. TsDAUK. – F.442. – Op.1. – Spr.8144. – 293 ark.
6. Temirova N. Pomishchyky Ukrainy 1861–1917 (sotsialno-ekonomichna evoliutsiia). – K., 2003. – 380 s.
7. Smela. Kratkoe statistiko-jekonomicheskoe opisanie imenykh i zavodov grafov L'va Alekseevicha, Alekseja, Andreja i Grigorija Andreevichej Bobrinskikh v Kievskoj gubernii, dlja Vserossijskoj

vystavki 1913 goda v Kieve / Sost. V. Golovnja. – K.: Tipografija R. K. Lubkovskogo, 1913. – 489 s.

8. Pererva V. S. Hrafy Branytski: pidprijemtsi ta metsenaty / V. S. Pererva; Bilotserkiv. in-t ekonomiky ta upr. – Bila Tserkva, 2010. – 270 s.
9. TsDAUK. – F.442. – Op.635. – Spr.243. – 34 ark.
10. Tam samo. – F.830. – Op.1. – Spr.173. – 2 ark.
11. Reient O. P., Serdiuk O. V. Silske hospodarstvo Ukrainy i svitovyi prodovolchyi rynok (1861–1914 rr.): Monohrafiia. – K.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2011. – 987 s.
12. Liashchenko P. Y. Ystoria narodnoho khoziaistva SSSR. Kapytalizm / P. Y. Liashchenko. – L.: Hospolyst. yzdat., 1948. – T.2. – 738 s.
13. TsDAUK. – F.830. – Op.1. – Spr.13. – 10 ark.
14. Tam samo. – F.2. – Op.1. – Spr.121. – 30 ark.
15. Tam samo. – F.574. – Op.1. – Spr.1837a. – 524 ark.
16. Donik O. M. Promyslove pidprijemnytstvo dvorianstva v Ukraini (1861–1900 rr.) // Problemy istorii Ukrainy XIX – XX st. – K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2006. – №12. – S.118.
17. Faas V. V. Lesa i jekspornajna lesnaja torgovlja Jugo-Zapadnogo kraja. – SPb.: RTP, 1913. – 325 s.
18. Pylpenko O. Eksport lisu ta produktsii derevoobrobnoi promyslovosti z Ukrainy naprykinti XIX – na pochatku XX st. // Kyivska starovyna. – 2006. – Vyp.5. – S.36–41.

Mochernuyk Ya. M., postgraduate student, Department of History of Ukraine, Institute for History Education of National Pedagogical University named after M. P. Dragomanova (Ukraine, Kyiv), mochernuyk@ukr.net

Landlords of Kiev province in trade – financials entrepreneurship (second half of XIX – beg. XX centuries)

This article is designed to find out the regional features of the trading and financial activities of the landowners in Kiev province, to identify the factors that contributed to or hindered the development of this sector in the region, to determine the role of landowners in the making of the industry.

Keywords: internal and external trade, Kiev province, landlords, market, agriculture, financial entrepreneurship.

* * *

УДК 94(477.54–21)«18/19»:352

Мясникова А. С.,
аспірантка кафедри історії України,
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди (Україна, Харків),
anastasija@mjasnikova@rambler.ru

ПРОРАХУНКИ В ДІЯЛЬНОСТІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ МІСТА ХАРКОВА НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Розкривається діяльність муніципальних органів міста Харкова наприкінці XIX – на початку XX ст. в контексті основних прорахунків здійснення самоврядної політики Харківської міської Думи та Управи. Метою статті є висвітлення основних недоліків діяльності гласних зазначеного періоду. Дана стаття обумовила комплексне застосування загальнонаукових та спеціальних історичних методів. Серед перших використані методи аналізу, синтезу фактів та джерел, структурно-системний метод. Серед других – порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний. Аналізуючи муніципальну діяльність управлінських установ м. Харкова в контексті критики, можна виділити певні недоліки їх функціонування: розгляд справ у Думі без дотримання певного регламенту; низьке інформативне донесення справ місцевого самоврядування суспільству; важливі питання лежали не вирішеними багато місяців, і, навіть, роки; протягом багатьох місяців Дума та Управа займались справами, які можна було віддати під контроль судів або поліції; частими є постанови Губернського з земельних та міських Присутствів про відміну постанов Харківської Думи по причині їх незаконності; часто не були зроблені правильні пріоритети в питаннях благоустрою міста; приймалися рішення про збільшення зарплатні платні особам міського Управління в умовах Першої Світової війни та глобальних проблем харків'ян.

Ключові слова: муніципальна влада, місто Харків, прорахунки в діяльності, критика, благоустрій.

Серед багатьох проблем, які потребують вирішення в ході реформування самоврядування в Україні, є підвищення ефективності управління та взаємодії між його органами різного рівня. Саме тому використання

досвіду функціонування харківської муніципальної влади є важливим для створення сприятливих умов розвитку самоврядних структур у наш час. На окрему увагу заслугоує критичний аналіз та висвітлення недоліків і прорахунків Харківської Думи та Управи з метою уникнення цих помилок в майбутньому.

Сучасні науковці приділяють значну увагу питанням самоврядних структур Харкова. Зокрема, дослідники О. М. Головка [2], В. М. Токарев [14; 15], А. Л. Антонов, В. Л. Маслійчук, А. Ф. Парамонов [1], О. Н. Ярмиш [16] у своїх дослідженнях розглядають становлення та функціонування муніципальної влади Харкова, зосереджуючись переважно на результативних аспектах діяльності Харківської Думи і Управи та ефективній політиці гласних.

Завдання. Критичний аналіз основних напрямів діяльності муніципальної влади Харкова наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.; виділення основних прорахунків, допущених гласними.

Безпосередній учасник діяльності муніципальної влади м. Харкова С. О. Гордієнко зазначав, що незалежно від складу гласних справи в Думі розглядалися без дотримання певного регламенту, після докладів починались суперечки, гласні не дотримувались черги, говорили дуже багато, повторюючи одне і теж саме кілька разів, спокійного обговорення проблем не бувало [3, с. 23]. Іноді головуючий на засіданні не міг розібратись в великій кількості пропозицій, ставив питання на голосування, яке відбувалося шляхом сидіння чи стояння. В такій ситуації справи вирішувались здебільшого позитивно, з огляду на те, що гласним лиш було підійматись.

Справи місцевого самоврядування були мало відомі суспільству. Хоча друкувались кошториси, грошові звіти та журнали Думи, немає звітів Управи стосовно стану міського господарства за період з 1887 по 1894 рр. Самі гласні не знали, чи виконувались постанови Думи та які були результати цих розпоряджень.

Відносно швидкості вирішення справ: важливі питання лежали невирішеними багато місяців і, навіть, років. Часто такі справи передавались в Думу і вирішувались нею протягом значної кількості засідань. Наприклад, на вирішення питання про благоустрій конної залізниці у місті було витрачено 47 засідань [3, с. 24].

Протягом багатьох місяців Дума та Управа займались справами, які можна було віддати під контроль судів або поліції. Наприклад, з квітня по грудень 1911 р. муніципалітет займався справою стосовно звільнення лікаря 3-ого відділення дитячої амбулаторної лікарні [4, арк. 554]. Довга тяганина з великою кількістю заяв, докладів, обвинувачень, пояснень з боку всіх учасників цієї справи не стосувалась благоустрою міста та його мешканців. Дане питання було локальним і не стосувалося всього міста.

Проводячи порівняння діяльності органів міської влади всієї країни, «Харківські Губернські Відомості» прямим текстом вказують на недоліки муніципальної влади Харкова. По-перше, міська влада критично мало виділяє коштів на заходи, спрямовані на покращення загальних санітарних умов у місті: у кошторисі витрат на 1902 р. за цією статтею значиться сума 27685 р., в кошторисі витрат на 1901 р. сума в розмірі 27615 р. І в першому, і в другому випадках дані суми складають лише 1% всього кошторису витрат. Наведені цифри є сумною

дійсністю того, наскільки другорядне значення надавалося боротьбі з санітарними недоліками міста.

Зі звіту міського Голови за 1901 р. дізнаємося, що неопосередковано на санітарні заходи було витрачено 19 642 р., інші кошти пішли на утримання скотопрігінного та кіннопрігінного двору, що не має прямого відношення до санітарної організації. Отже, грошові асигнування на вирішення санітарних потреб були незначними. Управлінські структури майже ігнорували першочергові потреби оздоровлення міста і створювали господарський абсурд: електричне освітлення серед бруду, смороду, інфекцій, відсутності достатньої кількості чистої води. Крім цього, якщо витрати на санітарне оздоровлення міста були стабільно мізерними, то витрати на утримання особового складу міського Управління постійно збільшувалися. Наприклад, у 1897 р. вони становили 82 790 р., в 1900 р. – 115 000 р., в 1902 р. – 122 633 р. [13, с. 4].

На наш погляд є нераціональним облаштування театрів, банківських будівель та критих ринків, клумб, тощо в умовах незадоволення першочергових потреб міста: відсутності мостових, наявності неприбраних нечистот на вулицях, їх сморід. Міському Управлінню слід було зробити правильні акценти та пріоритети в питаннях благоустрою, першочергово звернути увагу на вирішення першочергових проблем, відклавши на деякий час капітальні проекти нових будівель.

Питання про облаштування місць для купання в місті відноситься до значних санітарних проблем м. Харкова. В умовах літньої спеки та пилу харків'яни купались в забруднених та пересихаючих річках, ризикуючи не тільки здоров'ям, але й життям. Місто мало тільки одну громадську купальню, яка з огляду на масштаби м. Харкова не задовольняла вирішення санітарних проблем мешканців. Харків'яни 12 вересня 1903 р. вже звертались із клопотанням про надання дозволу та коштів на відкриття ще однієї народної купальні до Управи. На даний народний запит Дума постановила: питання про народну купальню передати на розгляд до міської Управи та міської Фінансової комісії. До січня 1905 р. дане питання так і не розглядалося Управою [7, арк. 1].

Тільки в січні 1905 р. знов підіймається питання про облаштування народних купалень. На засіданні Управи її член А. Ф. Брандта висунув пропозицію влаштувати сурогат народної купальні – суспільний душ, на кшталт міст країн Заходу (Мюнхен), облаштування якого буде супроводжуватись значно меншими витратами для міста [7, арк. 1]. Але остаточного задокументованого вирішення даного питання не має.

Господарське відділення міської Управи приймала численні скарги від приватних осіб щодо відсутності освітлення міських вулиць. Однією з таких є заява мешканців Коцарської та Дмитрівської вулиці про те, що освітлення цих вулиць здійснюється в останню чергу, харків'яни прохають Управу освітлювати дані вулиці своєчасно [9, арк. 31].

Протягом декілька років очищувальні роботи мостів, які повинні були проводитись з боку підрядчиків з очищення міста, мали незадовільний стан. Зокрема, у 1916 р. очищувальні роботи мостів не проводились зовсім. Багаточисленні заяви та прохання Господарського відділу Управи на ім'я підрядчика з очищення міста не принесли бажаного результату. Також не проводились

очищувальні роботи тротуарів та скверів. Отже дане питання потребувало більш ретельної уваги і з боку Управи, і з боку підрядчиків, оскільки недбале ставлення до цієї проблеми призводило до руйнування мостів, скверів, тротуарів, і як наслідок до небажаних витрат на ремонтні роботи [8, арк. 2].

З огляду на події I Світової війни чималі витрати Думи не були раціональними. Наприклад, Дума розглядає і заслуховує пропозиції гласних по збільшенню заробітної платні особам міського Управління з огляду на подорожчання життя та військові події. З даними пропозиціями Дума погоджується та передає це питання на розгляд Фінансової комісії для знаходження можливих джерел додаткових доходів міста задля задоволення даних потреб [5, арк. 19]. Джерелом цього фінансування міське Управління вбачає підвищення тарифів для міських підприємств [10, с. 5].

Цікавим є те, що головною статтею додаткових витрат, пов'язаних з подорожчанням життя, є відсоткова грошова допомога міським службовцям та робітникам. Загальна сума цієї статті складає 1 500 000 р., і ще 500 000 р. на збільшення заробітної платні службовцям та робітникам [10, с. 3]. За таких умов проект кошторису витрат на 1917 р. становить 14 336 000 р., що на 4 000 000 р. більше ніж витрати за кошторисом на 1916 р. Ці 4000000 р. склали наступні статті витрат: 2 000 000 р. – заробітна платня службовцям та робітникам у зв'язку з подорожчанням життя внаслідок військового часу; 1 000 000 р. – витрати пов'язані з подорожчанням палива, матеріалів, продуктів, ремонтних робіт; 1 000 000 р. – обумовлений природним притоком міста та його підприємств [5, арк. 25]. Таким чином план кошторису на 1917 р. виявився непомірно дефіцитним: витрати значно перевищували прибутки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Критикуючи діяльність харківської муніципальної влади, виявляємо бездіяльність гласних у вирішенні важливих для міста та його мешканців проблем або віднесення їх до другорядних. Прослідковуємо помилкові рішення Думи та Управи щодо першочергового фінансування потреб благоустрою міста. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні освітньої та соціальної діяльності управлінських структур Харкова наприкінці XIX – на початку XX ст.

Список використаних джерел

1. Антонов А. Л. История Харьковского городского самоуправления, 1654–1917 / А. Л. Антонов, В. Л. Маслийчук, А. Ф. Парамонов; Харьк. обл. обществ. об-ние «Сокол 2000», Харьк. част. музей гор. усадьбы. – Х.: Регион-информ, 2004. – 191 с.
2. Головко О. М. http://library.nulau.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M&S21STR= Харківське міське самоврядування у 1893–1917 роках: Автореферат дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 Історія України / О. М. Головко. – Х.: Б. в., 1997. – 18 с.
3. Гордиенко Е. О. Харьковское городское самоуправление, нужды его и недостатки / Е. О. Гордиенко. – Х., 1884. – 29 с.
4. ДАХО. – Ф.19. – Оп.1. – Спр.113.
5. Там само. – Ф.19. – Оп.1. – Спр.359.
6. Там само. – Ф.19. – Оп.1. – Спр.362.
7. Там само. – Ф.45. – Оп.3. – Спр.1565.
8. Там само. – Ф.45. – Оп.4. – Спр.13385.
9. Там само. – Ф.45. – Оп.4. – Спр.9552.
10. Доклад Городской Управы о повышении тарифов городских предприятий. – Х.: Мирный Труд. – 10 с.
11. Доклад Городской Управы об увеличении добавочного пособия служащим и рабочим Харьковского городского общест-

венного управления ввиду возросшей дороговизны жизни. – Х.: Просвещение, 1916. – 15 с.

12. Журнал Харьковского Губернского по земским и городским делам Присутствия. – Заседание 2–го января 1912 года. – Х.: Типо-литография Н. В. Петрова, 1912. – 31 с.

13. Разъяснение Харьковской Думе Городского Головы по поводу нареканий на городское управление, высказанных в Харьковских Губернских Ведомостях. – Х.: Типография и Литография Н. В. Петрова, 1903. – 72 с.

14. Токарев В. М. Становлення харківського міського самоврядування за міським положенням 1870 р. / В. М. Токарев // Актуальні проблеми історії та право України: Зб. наук. праць. – Х., 1996. – С.74–80.

15. Токарев В. Н., Бурмака В. П. О некоторых аспектах харьковского городского самоуправления в конце XIX – начале XX ст. / В. Н. Токарев, В. П. Бурмака // Наукові праці [Інститут сходознавства і міжнародних відносин «Харківський колегіум»]. – Х., 1996. – Вип. I. – С.3–8.

16. Ярмиш О. Н. Харківське міське самоврядування на зламі століть: XIX–XX і XX–XXI. Досвід історії та сучасності / О. Н. Ярмиш, О. М. Головко. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 372 с.

References

1. Antonov A. L. Istoriya Harkovskogo gorodskogo smoupravleniya, 1654–1917 / A. L. Antonov, V. L. Masliychuk, A. F. Paramonov; Hark. obl. obschestv. ob-nie «Sokol 2000», Hark. chast. muzey gor. usadbyi. – H.: Region-inform, 2004. – 191 s.
2. Golovko O. M. Harkivske miske samovryaduvannya u 1893–1917 rokah: Avtoreferat dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 Istoriya Ukrainy / O. M. Golovko. – H.: B. v., 1997. – 18 s.
3. Gordienko E. O. Harkovskoe gorodskoe samoupravlenie, nuzhdy ego i nedostatki / E. O. Gordienko. – H., 1884. – 29 s.
4. DAHO. – F.19. – Op.1. – Spr.113.
5. Tam samo. – F.19. – Op.1. – Spr.359.
6. Tam samo. – F.19. – Op.1. – Spr.362.
7. Tam samo. – F.45. – Op.3. – Spr.1565.
8. Tam samo. – F.45. – Op.4. – Spr.13385.
9. Tam samo. – F.45. – Op.4. – Spr.9552.
10. Doklad Gorodskoy Upravyy o povyishenii tarifov gorodskih predpriyatiy. – H.: Mirnyy Trud. – 10 s.
11. Doklad Gorodskoy Upravyy ob uvelichenii dobavochnoho posobiya sluzhaschim i rabochim Harkovskogo gorodskogo obschestvennogo upravleniya vvidu vozrosshey dorogovizny zhizni. – H.: Prosveschenie, 1916. – 15 s.
12. Zhurnal Harkovskogo Gubernskogo po zemskim i gorodskim delam Prisutstviya. – Zasedanie 2–go yanvarya 1912 goda. – H.: Tipolitoografiya N. V. Petrova, 1912. – 31 s.
13. Raz'yasnenie Harkovskoy Dume Gorodskogo Golovy po povodu narekaniy na gorodskoe upravlenie, vyiskazannykh v Harkovskikh Gubernskikh Vedomostyah. – H.: Tipografiya i Litografiya N. V. Petrova, 1903. – 72 s.
14. Tokarev V. M. Stanovlennya harkivskogo miskogo samovryaduvannya za miskim polozhenniam 1870 r. / V. M. Tokarev // Aktualni problemi istoriyi ta pravo Ukrainy: Zb. nauk. prats. – H., 1996. – S.74–80.
15. Tokarev V. N., Burmaka V. P. O nekotorykh aspektakh harkovskogo gorodskogo samoupravleniya v kontse XIX – nachale XX st. / V. N. Tokarev, V. P. Burmaka // Naukovi pratsi [Institut shodoznastva i mizhnarodnih vidnosin «Harkivskiy kolegium»]. – H., 1996. – Vip. I. – S.3–8.
16. Yarmish O. N. Harkivske miske samovryaduvannya na zlami stolit: XIX–XX i XX–XXI. Dosvid istoriyi ta suchasnosti / O. N. Yarmish, O. M. Golovko. – H.: Nats. un-t vnutr. sprav, 2004. – 372 s.

Mjasnikova A. S., graduate of History of Ukraine, Kharkiv National Pedagogical University G. S. Skovorody (Ukraine, Kharkiv), anastasija-mjasnikova@rambler.ru

Miscalculations in activity of municipal power of city of Kharkov in the end XIX – in beginning of XX of century

In the article activity of city governments of city of Kharkov is characterized in the end XIX – at the beginning XX of century in the context of basic miscalculations of realization of self-government politics of Kharkov municipal Thought and Justice. The aim of the article is illumination of basic lacks of activity of vowel the marked period. This article stipulated complex application of scientific and special historical methods. Among the first the used methods of analysis, synthesis of facts and sources, structural, historical, comparative methods. Among the second problem–chronologic. Analyzing municipal activity of administrative establishments of Kharkov in the

context of criticism, it is possible to distinguish the certain lacks of their functioning: often in Thought taken shipping without the observance of certain regulation; the matters of local government were small known to society; important questions lay unsolved many months, and, even, years; during many months Thought and Justice engaged in businesses that can be given under control of courts or police; frequent are resolutions Province from municipal Rule about abolition of resolutions of Kharkov Thought, on reason of their illegality; often correct priorities were not done in the questions of equipping with modern amenities of city; made decision about a rise in wages to the persons of municipal Management in the conditions of First World war and global problems of Kharkov.

Keywords: municipal power, city Kharkov, miscalculations in activity, criticism, equipping with modern amenities.

* * *

УДК 27:930(477.6)«18/193»

Орлов В. М.,

кандидат історичних наук, науковий співробітник науково-дослідного сектору науково-освітньої роботи, Полтавський музей авіації і космонавтики, відділ Полтавського краєзнавчого музею ім. Василя Кричевського (Україна, Полтава), vladlen-orlov@rambler.ru

РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК В ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОНБАСУ (XIX – ПЕРША ТРЕТИНА XX СТОЛІТТЯ) В НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Проаналізовано наукові праці вітчизняних професійних істориків 1990–х років – початку XXI століття з історії релігійного чинника в українському Донбасі протягом XIX – першої третини XX століття. Релігія є ключовим соціальним інститутом, тому взаємодія з органами державної влади та політична стратегія державних інститутів релігії і церкви є актуальним. До початку XXI століття в Україні відбулося накопичення сучасних історичних досліджень, присвячених релігійному фактору в історії окремих регіонів, зокрема й Донбасу. Це вимагає детального аналізу різнопланових науково-історичних праць з історії релігії та церкви Донбасу XIX – першої третини XX століття.

Визначено найбільш популярну проблематику у вивченні релігійної історії Донбасу. Акцентовано увагу на особливій ролі православ'я в становленні релігійної мапи регіону та домінуванні наукових робіт, присвячених саме православним інституціям.

Ключові слова: державна політика, Донбас, історія, православ'я, релігія, сучасна українська історіографія, Україна, церква.

Конфесійний фактор у сучасній Україні залишається досить важливим чинником суспільного розвитку. Однак, в радянському історіописанні історія релігії та церкви в Україні розглядалася під ідеологічним кутом зору і студіювання історії релігії і церкви залишалася «маргінальною», «фронтирною», регресивною й неперспективною проблематикою у полі дослідження історика. Переосмислення та відхід від ідеологічних засад в історіографії, запозичення модерної теоретичної бази та методології надає реальну можливість вивчення історії релігії та церкви в контексті історико-регіоналістичних студій. Проте, зазвичай подібна проблематика розглядається через призму досліджень культурологів, релігієзнавців, філософів, психологів, представників релігійних культів, тому вивчення історії релігії та церкви в Україні загалом і у Донбасі, зокрема, під кутом зору фахового історика, історіографа сприяє всебічному аналізу цієї проблеми.

Метою статті є визначення ролі конфесійного фактору в становленні українського Донбасу упродовж XIX – 30-х рр. XX століття у складі Російської імперії та СРСР в сучасних українських науково-історичних дослідженнях.

Академічним пошуком у царині історії релігії та церкви українського Донбасу XIX століття – 1930-х рр.

були відзначені праці І. Довжука та С. Підченко [1; 2], Л. Моїсєнко [3; 4], С. Татаринів і Н. Тутової [5], А. Федьків [6], А. Фесенка [7], О. Форостюка [8] та інших. Окремі питання інституційного зростання історичної науки щодо розвитку релігійної тематики на теренах українського Донбасу відображена у авторській монографії [9]. Останнім значним, фундаментальним напрацюванням є колективна монографія «Донбас в етнополітичному вимірі» (2014), опублікована науковими співробітниками Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, яка окрім вивчення історичної ретроспективи етнонаціонального чинника фіксує роль релігійного фактору в становленні та розвитку Донецької і Луганської областей України [10].

О. Форостюком ще у 1999 р. в одній із перших монографій у новітньому українському історіописанні історії релігійних громад в Україні XX століття, присвяченій історії православ'я на Луганщині упродовж 1917–1988 рр., зауважено на негативній ролі більшовизму, котрий порушив баланс взаємовідносин між державою як політичним інститутом та соціальним інститутом церкви. Також історик чітко наголосив на наявності подвійних стандартів у ставленні радянської влади в Україні до релігійних об'єднань. Цей дуалізм автор пояснює тим фактом, що «реально взаємовідносини Церкви і держави регулювались не офіційно прийнятими законами, а секретними підзаконними актами» [8, с. 92]. Загалом погоджуючись із подібною тезою, можемо знайти ще й додаткову ілюстрацію подібної сентенції у праці О. Форостюка. Наприклад, в 1921 р. було сформовано ліквідаційну комісію Народного комісаріату юстиції УСРР, до повноважень якої належить відокремлення церкви від політичного інституту держави, а також від освітньої царини [8, с. 92]. Методами послаблення впливу релігійного фактору на суспільство з боку більшовицької влади, на думку історика, є спектр від економічних впливів аж до засобів прямого безпосереднього впливу на представників кліру (аж до їх фізичного знищення) [8, с. 92]. Так, до цього переліку О. Форостюк додає й сприяння внутрішнього протистояння та децентралізаційні процеси у середовищі церковних інституцій. Наприклад, у монографії міститься детальний список організацій, створених на православному релігійному полі України протягом 1920-х рр., зокрема: «... Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), обновленська церква ... Українська соборно-єпископальна церква (УСЄЦ) ... Істинно-православна церква (ІПЦ)...» [8, с. 92]. На думку історика, на теренах Донбасу упродовж 1920-х рр. подібна мозаїчність була проілюстрована наявністю різних непримиренних груп у православному середовищі, зокрема обновленством та становленням Лугансько-Донецької єпархії УСЄЦ. Так, «... 1 травня 1927 р. в Луганському окрузі ... з 106 громад майже половина знаходилась в руках обновленців (28 громад) і соборно-єпископців (24 громади) [8, с. 93]. Також монографія О. Форостюка містить інформацію про наявну мережу Істинно-православної церкви [8, с. 93].

Паралельно із характеристикою наявного історико-краєзнавчого матеріалу автор не обмежується фіксуванням фактів знищення окремих деномінацій або церковних інституцій. Ним наголошено на спрямовуючому, визначальному принципі політики радянської влади в